

Verder op de synodale weg

Pastorale brief oktober 2022

Synode
2021
2023

Voor een synodale Kerk
gemeenschap | participatie | zending

Goede vrienden,

In het verleden waren concilies meestal bedoeld om duidelijk te stellen wat al dan niet tot de geloofsschat behoorde. Op het einde van een concilie sprak men dan ook altijd het anathema uit over opvattingen die als ketters werden beschouwd. Het Tweede Vaticaans Concilie heeft het niet gedaan. Het was niet de bedoeling om zaken leerstellig uit te klaren. De prangende vraag was niet een of ander dogma, maar de vraag naar de Kerk zelf, naar haar zending en taak in een wereld waarvan men aanvoelde dat hij zo veranderd was.

Andere houding, andere kijk

Het was inderdaad de eerste keer dat de Kerk zelf het onderwerp werd van een concilie: wie zijn wij als Kerk en wat hebben we te betekenen? Aanvankelijk werd gedacht dat een samenkomst van enkele weken voldoende zou zijn om die vragen te beantwoorden. Lagen de antwoorden immers niet al lang klaar? Dat bleek vrij vlug niet het geval te zijn. Het concilie werd een conciliair proces. Antwoorden die tot nu toe altijd hadden gegolden, bleken niet voldoende om op de nieuwe uitdagingen in te gaan.

Lange tijd had de Kerk zich comfortabel gevoeld in de wereld. In een langdurig proces van christianisatie was de wereld haar wereld geworden. De opkomst van de moderne cultuur bracht daar verandering in. De Kerk voelde zich bedreigd. Ze trok zich meer en meer op zichzelf terug in een alsmaar defensievere houding. Als een versterkte burcht te midden van een vijandige wereld. Gaandeweg voelden de concilievaders aan dat deze houding onvruchtbaar was. En ook niet juist. Het ging niet alleen om enkele noodzakelijke hervormingen die moesten doorgevoerd worden. Het ging om een andere houding en een andere kijk.

Het uur van de Kerk

Natuurlijk ging het er niet om het verleden nu maar achter zich te laten. Het is trouwens dat verleden en de lange traditie van de Kerk die ons leren dat je de Kerk nooit mag reduceren tot een bepaalde fase van haar geschiedenis. Het is juist een betere kennis van Schrift en Traditie die de concilievaders geholpen hebben antwoorden te vinden op de nieuwe situatie. Want daarover ging het echt wel: een vernieuwend inzicht in wat Kerk zijn betekent. Wie zijn we? Wat is onze zending? Hoe verhouden we ons tot de andere christelijke kerken, en tot de andere godsdiensten? En niet in het minst: Hoe verhoudt de Kerk zich tot de wereld en hoe situeert ze zich in de samenleving? Die vragen waren toen aan de orde. Het zijn nog altijd de onze.

“Niet toevallig is het onderwerp van de komende synode juist weer de Kerk zelf.”

In 1964, nog tijdens het Concilie, schreef Paus Paulus VI zijn encycliek *Ecclesiam suam*. Al in het begin van zijn encycliek zegt hij *'dat het uur voor de Kerk heeft geslagen om dieper te beseffen wie ze is en om na te denken over haar mysterie.'* Dat uur slaat nog altijd. Als Paus Franciscus het hart van zovelen raakt, is het mede omdat hij de draad van het concilie en van de vragen die toen aan de orde waren, weer opneemt. Niet toevallig is het onderwerp van de komende synode juist weer de Kerk zelf. En zoals het Tweede Vaticaans Concilie niet in één sessie kon beëindigd worden, zo wordt ook de synode voorbereid door een synodaal proces. Aan dit proces heeft de Kerk in ons land mogen deelnemen, zoals de plaatselijke Kerken overal ter wereld dat hebben gedaan. En zoals we nog altijd bezig zijn het Concilie te implementeren, zo zal ook de synode van volgend jaar het synodaal proces niet beëindigen, maar veeleer definitief in gang zetten.

Ruimhartig en barmhartig

Wanneer we het syntheseverslag van het synodaal proces in ons aartsbisdom lezen, krijgen we een beeld van wat bij velen in onze kerkgemeenschap leeft. De weg die we tot nu toe hebben afgelegd, maar ook de hoop op verdere stappen die moeten gezet worden. Er wordt verlangd naar een Kerk die weliswaar het ideaal niet loslaat en weet heeft van de radicaliteit van het Evangelie, maar die tegelijk ruimhartig en barmhartig is en niemand uitsluit. Een Kerk die vanuit de waarheid van het Evangelie niet direct oordeelt, maar ook kan luisteren naar mensen en hen probeert te begrijpen. Want hoe dikwijls is het niet gebeurd in het verleden, vanuit haar toenmalige zelfzekere maatschappelijke positie, dat de Kerk geheerst heeft over de gewetens van mensen en hen gekwetst heeft. Het was toen en nu niet wat het Evangelie vraagt.

Minder klerikaal

In het syntheserapport voel je ook een groot verlangen naar een minder klerikale Kerk. Klerikalisme is de mentaliteit die stelt dat je, wanneer je een zending ontvangt in de Kerk, meer bent dan anderen en je je ook meer kunt permitteren. Dat gevaar loopt iedereen die in de Kerk verantwoordelijkheid draagt. Op een dag waren de leerlingen van Jezus onder elkaar aan het discussiëren wie van hen de grootste was. Jezus hoorde het en zei: *'Je weet dat de heersers der volkeren macht uitoefenen en dat de groten misbruik maken van hun macht. Dat mag bij jullie niet het geval zijn'* (Mt 20,25).

Dat betekent niet dat iedereen dezelfde verantwoordelijkheid en hetzelfde gezag heeft in de Kerk. De Kerk is een geordend lichaam. Het betekent wel dat niemand heer en meester is in de Kerk. *'Jullie hebben maar één Heer en jullie zijn allen broeders'* (Mt 23,8). Vandaar het grote belang van het luisteren naar elkaar en het

samen overleggen alvorens tot besluiten te komen. Ook voor de wijze waarop in de Kerk de taken verdeeld zijn en gezag wordt uitgeoefend, is de juiste weg die van collegialiteit en synodaliteit.

Verantwoordelijkheid van de vrouw

Een belangrijke verzuchting in heel dit synodaal proces betreft de plaats van de vrouw in de Kerk. Ook haar aandeel in het gewijde ambt is er aan de orde. Die vragen zullen niet allemaal onmiddellijk een antwoord vinden. Maar het is wel heel belangrijk dat belangrijke stappen voorwaarts worden gezet. Het is zeer te wensen dat de toelating van vrouwen tot het gewijde ambt van diaken ernstig wordt bekeken. Maar evenzeer is het belangrijk dat aan vrouwen metterdaad gezagvolle verantwoordelijkheden worden toevertrouwd waarvoor het gewijde ambt niet vereist is. In de constitutie *Praedicate Evangelium* over de hervorming van de Romeinse Curie wordt daar voor het centrale bestuursorgaan van de Kerk ernstig voor gepleit. Het is niet goed voor de Kerk dat ze een loutere mannenzaak is. Het is niet alleen een verkeerd signaal in de samenleving maar evenzeer een beeld waarin het Evangelie zelf niet herkenbaar is.

Taal en liturgie

Bij velen leeft ook het verlangen naar een meer doorleefde liturgie in een taal die verstaanbaar is. Het is een meer dan legitieme vraag. Natuurlijk heeft het geen zin te denken dat iedereen vandaag zomaar direct de geloofstaal moet kunnen begrijpen. We leven niet meer in een cultuur die, zoals in het verleden, doordrongen is van het christelijk gedachtegoed. Het mag noch kan daarom verwonderen dat bij velen de geloofstaal vreemd in de oren klinkt. Dat is niet zomaar met wat vertaalwerk ongedaan te maken.

Maar vreemd is nog iets anders dan wereldvreemd. Maar wereldvreemd mag de religieuze en liturgische taal niet zijn. Dan wordt ze irrelevant. Daarom blijft inculturatie zo belangrijk, ook bij ons in het Westen. Dat we woorden vinden die het hart van de

mens van deze tijd raken. Het geldt voor ons die regelmatig de liturgie vieren en ermee vertrouwd zijn. Maar ook voor hen die dat niet zijn of slechts heel zelden naar de Kerk komen. Het is belangrijk dat ook zij, hoe vreemd sommige zaken voor hen ook mogen klinken, toch niet de indruk hebben dat het nergens over gaat.

Aggiornamento

Het is niet mijn bedoeling om hier volledig verslag te doen van alles wat in het syntheserapport wordt gezegd. Het rapport getuigt van een groot verlangen naar vernieuwing in de Kerk. Dat verlangen is tweevoudig. Er is het verlangen naar authenticiteit. Het verlangen naar een Kerk die dicht bij het Evangelie blijft. Een Kerk die trouw is aan haar opdracht en die, als het moet, ook tegendraads kan zijn. Maar tegelijk ook het verlangen naar *aggiornamento*, zoals paus Johannes XXIII het noemde. Het is het verlangen dat de Kerk, juist in haar zoeken naar meer authenticiteit, toch niet de wereld en de cultuur de rug toekeert en zich op zichzelf terugtrekt. Dat ze niet vervreemdt van de wereld en een eigen aparte wereld creëert naast de wereld. Dat ze solidair blijft met het wel en wee van deze wereld. Want, naar de beginwoorden van *Gaudium et spes*, is zij innig verbonden met het lot van de mensheid. Middenin de wereld is ze immers geroepen te zijn van Gods liefde niet alleen voor zichzelf maar juist voor de wereld.

Ik deel de hoop van velen dat de komende synode de juiste en nodige beslissingen zal nemen. Aan alle verwachtingen tegemoet komen, is natuurlijk niet mogelijk. Het eindrapport toont wel wat er leeft binnen de kerkgemeenschap maar ook dat niet allen hetzelfde denken en hetzelfde verwachten. De verwachtingen lopen uiteen en ook de opties omtrent de weg die moet bewandeld worden. Dat is een gegeven waarmee we moeten leren leven. Het is op zich ook een goede zaak. Het is belangrijk dat in de Kerk ieder, van hoog tot laag, kan zeggen wat hij of zij denkt. De verscheidenheid is op zich geen

bedreiging van de eenheid, maar een teken van vitaliteit. Maar die eenheid is wel een zorg. Ze is voor de toekomst ook erg belangrijk. Niemand mag denken dat de komende synode en het synodaal proces dat eraan vooraf is gegaan, alleen gelukt zal zijn als zijn of haar opvattingen en verwachtingen het gehaald hebben.

Luisteren naar elkaar

Het is niet zo dat we na heel het synodaal proces dat we achter de rug hebben, nu maar zitten te wachten op de resultaten. We hebben ondertussen wel iets geleerd! Iets dat trouwens van groot belang zal blijven. We hebben namelijk naar elkaar geluisterd. We hebben niet alleen kunnen zeggen wat wij belangrijk vinden voor de Kerk en haar toekomst. We hebben ook geluisterd naar wat de ander daarover te zeggen heeft. Luisteren, in dialoog treden en samen onderscheiden waar het op aan komt en wat de Geest van ons vraagt: dat is de weg die we bewandeld hebben. Geen dialoog zonder dit luisteren.

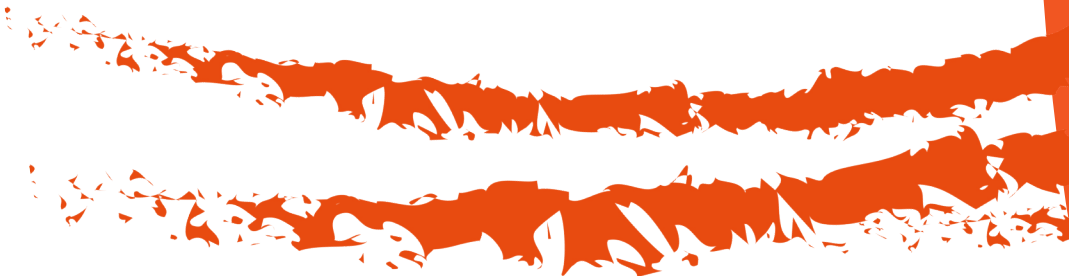
In dialoog treden is iets anders dan zo vlug mogelijk gelijk krijgen. Luisteren naar elkaar en samen onderscheiden is niet alleen belangrijk om tot resultaten te komen. Ze maken zelf al deel uit van datgene wat men wil bereiken. Want dat is toch ons diepste verlangen en ook de reden waarom paus Franciscus ons heeft uitgenodigd: om een meer broederlijke en synodale Kerk te zijn, niet zelfgenoegzaam en klerikaal. Alle veranderingen en vernieuwingen die we verwachten zullen toch maar zin hebben als juist dat niet uit het oog verloren wordt: dat ze ons helpen een meer broederlijke Kerk te worden en het grote gebod van de liefde dat de Heer ons naliet, metterdaad in praktijk brengen. Ook institutionele veranderingen en hervormingen kunnen nog zo noodzakelijk zijn, *'als ik de liefde niet heb, baat het mij niets'* (1 Kor 13,3).

Evangelie verkondigen

De vernieuwing en hervorming van de Romeinse Curie is één van de grote bekommernissen van paus Franciscus. Die hervorming heeft haar beslag gekregen in de constitutie *Praedicate Evangelium*. Deze beginwoorden van de constitutie kunnen verwondering wekken. Men verwacht hier toch eerder een tekst over de concrete en interne reorganisatie van het centrale bestuursapparaat van de Kerk. Daarover gaat het natuurlijk wel in die tekst. Maar het uiteindelijke perspectief wordt nooit vergeten: de verkondiging van het Evangelie. Daartoe is de Kerk geroepen en dus ook de Curie.

“Het uiteindelijke perspectief wordt nooit vergeten: de verkondiging van het Evangelie. Daartoe is de Kerk geroepen.”

Dat is ook het uiteindelijke perspectief van heel het synodaal proces. Het behoedt ons ervoor hervormingen en vernieuwingen louter binnenkerkelijk te benaderen. Het synodale proces roept heel de Kerk op tot gemeenschap en participatie. Maar gemeenschap en participatie zijn gericht op haar zending. Als we verlangen naar een meer broederlijke en synodale Kerk, dan niet zomaar om wat meer bij de tijd te zijn. Maar om levende heenwijzing te zijn naar het Evangelie. Opdat in ons, nog meer in wat we doen dan in wat we zeggen, herkenbaar mag zijn wat de Heer met zijn Evangelie bedoelt. Dat moet altijd en in alles onze zorg zijn. Niet alleen zorgen dat alles goed georganiseerd raakt en goed functioneert. Maar ons altijd de vraag stellen of we, door wat we zeggen en doen, het Evangelie meer en beter kenbaar maken.

Met minder

Maar juist in deze opdracht om het Evangelie bekend te maken, ervaren we vandaag en in onze tijd een grote onmacht. De overdracht van het geloof aan volgende generaties is één van onze grote uitdagingen. Dat voel je ook onderliggend aan vele vragen en verwachtingen in het syntheserapport. Wanneer we onze situatie vergelijken met die van enkele decennia terug, beleven we die dikwijls als achteruitgang en verlies. Als je de cijfers bekijkt, is dat ook zo. In onze pastorale zorg en verantwoordelijkheid stellen we dan ook geregeld de vraag hoe we het tij kunnen keren. Het klinkt ook nu en dan door in het syntheserapport. Hoe kunnen we opnieuw meer mensen bereiken? Het is een vraag die ons achtervolgt. En het is natuurlijk een legitieme vraag. Dat mensen uit onze seculiere cultuur die ver van de Kerk staan of er helemaal niets mee te maken hebben, de schoonheid van het Evangelie ontdekken: daaraan is de vitaliteit van de Kerk inderdaad af te lezen. Het mag en moet ons dus wel zeker een zorg zijn.

En toch gaat het niet om het aantal. De vraag is niet hoe we opnieuw met velen kunnen worden. De vraag is allereerst wat we als Kerk, met velen of niet, te betekenen hebben. Toen Paus Franciscus in 2019 in Marokko in Rabat was, heeft hij gezegd: *'Het probleem is niet dat we niet talrijk zijn maar dat we niets meer te betekenen zouden hebben, dat we zout worden dat niet meer de smaak van het Evangelie heeft. Ik denk dat het probleem ontstaat wanneer wij christenen verstrikt raken in de gedachte dat we alleen iets te betekenen hebben als we met velen zijn en alle ruimte bezetten.'* Het is die gedachte die ons verlamt en ons de vreugde en het enthousiasme ontnemt in onze zending. Daarom is het zo belangrijk de tijd die ons gegeven is goed te begrijpen. *'Van het beeld van land en lucht weet je de juiste betekenis te bepalen, maar waarom dan niet van deze tijd?'* (Lc 12,56).

Cultuur van respect

De omstandigheden en de historische context waarin we vandaag als Kerk leven en verkondigen, zijn niet meer die van vroeger. Nog tot in een vrij recent verleden was het christelijk gedachtegoed sterk verweven met de Westerse cultuur zelf. Dat is niet meer het geval. Geen wonder dus dat veel van onze tijdgenoten ofwel heel ver van de Kerk staan, een andere geloofsovertuiging hebben of niet gelovig zijn. Dat is het niet wat de Kerk in crisis brengt. Wel dat ze daardoor het geloof in haar zending zou verliezen. Het is niet onze opdracht om opnieuw een homogeen christelijke samenleving op te bouwen. Deze seculiere en daarom pluralistische cultuur waar de eerbied voor de ander en de vrijheid van godsdienst het samenleven mogelijk maakt, is geenszins een bedreiging. Het is niet onze taak de samenleving zelf te christianiseren. Maar wel om te midden van die samenleving, in alles wat we zijn of zeggen en doen, een teken te zijn van Gods liefde voor deze wereld. Niet veroveren, maar aanwezig zijn: dat is onze zending. Aanwezig zijn en niet alleen maar bestaan en zorgen dat we als Kerk overleven. Betrokken zijn, meelevend en meevoelend met de vreugde en de pijn, met de hoop en de angst van deze wereld.

Hoezeer de tijden ook veranderd zijn, het ontslaat ons geenszins van onze zending. *'Wee mij als ik het Evangelie niet verkondig'*, schrijft Paulus (1 Kor 9,16). Het geldt ook voor ons en voor de Kerk vandaag. Wee de Kerk als zij het niet doet en alleen zichzelf probeert te redden. Maar er is een verschil tussen ons en Paulus. In zijn tijd was het Evangelie een nieuw geluid. De Kerk stond toen aan haar begin. Wij kijken terug op een lang christelijk verleden. Men ervaart het Evangelie als een *déjà vu*. Dat maakt het moeilijk om het onbevangen te benaderen. Daarenboven stelt een pluralistische samenleving ons de uitdagende vraag: Hoe aanwezig zijn als Kerk en het Evangelie verkondigen in een cultuur die juist gebaseerd is op het respect en de eerbied voor de overtuiging van de ander. In de Eerste Petrusbrief staat er dat we altijd bereid moeten zijn verantwoording af te leggen van de hoop die in ons leeft. Maar onmiddellijk voegt de auteur er aan toe: *'doe het met zachtmoedigheid en respect'* (1Pe 3,16).

Zachtmoedig

Zachtmoedigheid en respect: die beide woorden zijn me zeer dierbaar geworden. Ze zijn van groot belang voor de wijze waarop we als Kerk aanwezig zijn in de samenleving. Natuurlijk zijn structurele veranderingen en hervormingen belangrijk en noodzakelijk. De Kerk is nu eenmaal een gestructureerd en ook levend lichaam. Maar nogmaals: zonder de liefde baat het tot niets. Concreet betekent het dat, om van het Evangelie te getuigen, ontmoetingen van doorslaggevend belang zijn.

■ “Zonder de liefde baat het tot niets.”

Allereerst de wijze waarop we binnen de kerkgemeenschap met elkaar omgaan. Daarin is het synodaal proces een grote leerschool geweest: elkaar met eerbied en zachtmoedigheid benaderen en luisteren naar elkaar. Geïnteresseerd zijn in de ander en in wat hij of zij beleeft of te zeggen heeft. Het sluit het verschil van mening en de discussie niet uit. Maar in respect en liefde voor elkaar. Het is geen toeval, maar zo ter zake dat Jezus op de avond voor zijn lijden gebeden heeft voor eenheid en ons het grote gebod van de liefde heeft nagelaten: *‘Hieruit zullen allen kunnen opmaken dat gij mijn leerlingen zijt: als ge de liefde onder elkaar bewaart’* (Joh 13,35).

Deze eerbied en zachtmoedigheid gelden ook voor onze ontmoeting met mensen buiten de Kerk. Of met hen die wat verder af staan of zoekend zijn. De wijze waarop we hen ontmoeten is zo belangrijk. Ofwel voelen ze zich beluisterd en gerespecteerd, ofwel haken ze af, misschien voor altijd. Het is in het verleden gebeurd en het kan altijd weer gebeuren. Het gaat hier niet om een of andere tactiek. Het gaat om de authenticiteit van de ontmoeting. We moeten groot en prioritair belang hechten aan deze ontmoetingen. Mensen goed ontvangen. Geïnteresseerd zijn in hen, in wat ze te zeggen hebben, in hun vreugde en verdriet. Het zijn geen klanten en wij zijn geen functionarissen van een instituut voor

religieuze aangelegenheden. Zonder verborgen agenda, hoe pastoraal goed bedoeld ook. Authentieke ontmoetingen hebben op zichzelf zin en zijn uit zichzelf vruchtbaar. Ze zijn niet louter voorbereidend werk tot de verkondiging, maar zelf verkondiging van het Evangelie.

Vriendschap en solidariteit

Het is de weg die ook Charles de Foucauld is gegaan. Vele jaren heeft hij onder de Toeregs gewoond, allen moslims. Het was zijn diep verlangen hen Jezus te leren kennen. Gaandeweg heeft hij geleerd dat hij het leven met hen moest delen, één van hen worden, hun vriend en lotgenoot. Alleen zo kon hij van het Evangelie getuigen. Verbaal geweld zou het getuigenis alleen maar vernietigen. Het is de vriendschap en de solidariteit die evangeliseren. Het leven delen, zoals God zelf ons het Evangelie heeft gebracht door zelf ons bestaan te delen. *'Het Woord is vlees geworden'*. Zo is het ook met de Kerk: ze kan maar het Evangelie verkondigen als ze deelgenoot en lotgenoot wordt van de mensheid. Het geldt ook voor allen die het Evangelie verkondigen en in de Kerk werkzaam zijn: het kan niet door verbaal geweld of klerikaal gedrag maar alleen door mensen met grote eerbied te ontmoeten.

Dan blijft natuurlijk de vraag of een dergelijke pastorale houding efficiënt is en tot resultaten leidt. Ook dat is een vraag die ons achtervolgt en dikwijls verlamt. Ook hier hebben we veel te leren van Charles de Foucauld. In al de jaren dat hij onder de Toeregs leefde, heeft hij niemand bekeerd. Zelfs geen medewerkers gevonden. Waarom daar blijven en niet elders gaan waar de omstandigheden beter zijn met meer kans op slagen? Hij heeft het niet gedaan. Hij kon het ook niet: hij was hun vriend geworden. Weggaan zou alleen betekenen dat hij, als puntje bij paaltje komt, niet één van hen was. Dat hij er alleen was om hen te bekeren.

Zoals de gemeenschap van Tibhirine gebleven is, ook toen de monniken wisten hoe levensgevaarlijk het was. Ook broeder Charles is gebleven. Gaandeweg heeft hij de zin ontdekt van deze trouw en deze aanwezigheid. Alleen zo kan het Evangelie verkondigd worden. Alleen zo valt het zaad in de goede grond en niet langs de weg of op rotsachtige plekken.

Trouw blijven en niet vertwijfelen

Dat is de weg die ook wij vandaag kunnen gaan. Het is de synodale weg waarop we verder moeten gaan. Trouw blijven en niet vertwijfelen. Elkaar vasthouden en niet loslaten. Elkaar helpen de schoonheid van het Evangelie te blijven ontdekken. Niet denken dat de zin van onze zending kan afgemeten worden aan het berekenbaar resultaat. Vooral naar elkaar blijven luisteren en 'niet toegeven aan partijzucht en ijdelheid' (Fil 2,3). En bovenal vreugde en hoop vinden in het geloof dat niets ons kan scheiden van Gods liefde. In zijn Zoon, gestorven en verrezen, heeft Hij ons en deze wereld ten einde toe liefgehad. Wat Hij begonnen is, zal Hij ook voltooien. 'Zie, Ik maak alles nieuw!' (Apk 21,5).

*+Jozef Kardinaal De Kesel
Aartsbisschop van Mechelen-Brussel
9 oktober 2022*

